

Я. М. Солодкий

аспірант

РЕДУКЦІЯ ЯК СИЛУВАНА СВІДОМІСТЬ

Автор аналізує засадничі тези феноменології Е. Гусерля. Зокрема редукцію як основу феноменологічного методу та її зв'язок з дійсністю. У статті здійснена спроба виокремити та дослідити загальнонауковий та феноменологічний контексти пізнання оточуючого світу.

Ключові слова: Гусерль, свідомість, феноменологія, редукція, пізнання.

Реалізація причини звернення до дійсності в науці – єдиний спосіб можливості обґрунтування її доцільності та самодостатності. Феноменологія, яка проголошує намір бути наукою, ба більше, продемонструвати себе в ролі фундаментальної філософської науки, перш за все, має засвідчити природність власних намірів. Хоч Гусерль у вступі до "Ідей до чистої феноменології та феноменологічної філософії" і зазначає, що феноменологія в силу властивої їй своєрідності далека від природного мислення, позбутися його як такого, що включене до горизонту дійсності, виявляється надскладним завданням.

Розуміння сутності феноменології, як науки про феномени світу, відзначає себе у взаємозв'язку з поняттям "чистої свідомості", яка для неї є визначальною та принциповою. Таким чином, феноменологія намагається однобічно дистанціювати себе від природничих та гуманітарних наук, яким притаманна присутність різноманітних природних, історичних та соціокультурних явищ (феноменів) та їх аналіз. Феноменологія скоріше прагне зайняти місце загальної методології пізнання, яка в результаті повинна повністю позбутися хиб мислення дійсності. Це, мабуть, пов'язано з тим, що одна з проблем філософських систем Канта та Гегеля полягає в їхньому здійсненні як реального поза межами європейської розумності. Апелюючи до оточуючого, яке все ж слугує смисловим конструктом (для категоріального мислення в тому числі), звернення до конкретики одиничного виявляє нездатність системи охопити все предметне поле в якому завжди є винятки. Дійсність завжди виявляє себе винятковою, в той час, коли система лише і має зв'язок з нею шляхом виявлення винятків в середині власних побудов. Зрештою, філософська система, ставлячи перед собою завдання бути всезагальною, виявляється нездатною реалізувати свій задум не в останню

чергу внаслідок того, що не володіє винятковістю, а скоріше вказує на винятки.

Розуміння світу як деякої упорядкованої області предметностей, відтак, потребує не лише власної завершеності та самодостатньої, які відпочатково їй притаманні. Філософія намагається скоріше розпізнати реальність. Пошук каузального зв'язку – одна з першочергових умов розпізнання реального, якому повинна бути властива тотальність та всеохопність міжпредметних зв'язків, які законом пронизують явища світу. Тож наявність причинно-наслідкового зв'язку послугує вказівкою виявленого існування світу як для філософії, так і для науки.

Філософська традиція Нового часу завжди вела відчайдушну боротьбу за укладання системи людської думки, яка в кінці-кінців повинна слугувати досконалим відображенням власної природи. Попри всю критичність філософського дослідження, що з усіх сил піддає сумніву основи науки, сама філософія навряд пропонує принципово новий шлях: від дескрипції до копіювання, спроби імітації та реалізації певного акту знову і знову. Отож, завдання науки гуманітарної чи природничої зводиться до того аби зняти з дійсності її винятковість шляхом відтворення раз по раз того чи іншого природного чи культурного явища. Тому ми маємо справу, насамперед, з певним рядом тавтологій реальності розведених рефлексією, яка має безумовно каузальний характер. Рефлексія завжди розгортається, відображаючи прагнення досягнути деякої вихідної точки, яка або втрачена, або така, яку ще потрібно відшукати, тому їй, так чи інакше, притаманний подієвий характер. Рефлексія ніколи не буває задоволена "тут і зараз", вона демонструє його обмеженість, але, водночас, робить спробу обмежити винятковість свого предмету.

Рефлексія жодним чином не може ототожнюватися з імітацією модусів минулого чи майбутнього, але вона завжди є поворотом: крок назад (вперед), зняття самого "стану тільки тепер", що шукає точку опори, прагне досягти деякого прафеноменального стану речей. В цілому ж завдання рефлексії – зняття напруги теперішнього, вона прагне зв'язати явища в сутності, що володітимуть стійкістю, а тому вказує на побійність сприйняття, прагнучи до осмислення сприйнятого. Однак, проблема полягає в тому, що рефлекс-

сія змушена щораз повертатись до акту самого сприйняття, так як, зрештою, воно слугує її матеріалом. Таким чином, рефлексія відшуковуючи "прафеномен" явища, змушена постійно підкріплюватись сприйняттям речі, хоча б і досвідним; вона з кожним кроком втрачає силу і зрештою зживає себе до краплі, залишаючи по собі лише наскрізь ілюзорну тінь, починає сумніватися в реальності існування феномену над яким вона здійснює маніпуляції.

Цієї колізії і прагне уникнути феноменологія своєю спробою хоча б трохи позбутися визначального впливу дійсності, методологія пізнання не може бути залежною від мінливого, випадкового. Тож феноменологія визначає своїм предметом чисту свідомість, яка повинна бути універсальною точкою та всезагальною основою, але змушена при цьому позбутися унікальності, тобто: свідомість – універсальна, але не унікальна. Задля досягнення цієї мети Е. Гусерль пропонує певну техніку, продуктом якої і постане чиста свідомість. Цей шлях полягає спершу в аналізі природної настанови та відмови від неї.

Перш за все, Гусерль одразу намагається відмовитися від розуміння його філософії як певної теорії пізнання: "Теория принадлежит к нашей сфере лишь в качестве фактов нашего окружающего мира, а не в качестве реальных или принимаемых за таковые значимостей" [1, с. 95]. Виявляючи пряму залежність теоретичного способу мислення від фактажу оточуючого, Гусерль одразу намагається уникнути зав'язаності мислення на предметі як такому, що реально існує. Насправді, це є шлях рефлексії, яка і розгортається від дійсно існуючого предмета. Для будь-якого теоретичного пізнання рефлексія постає вихідною ланкою, зв'язком наявного та його помисленням. Гусерль зміщує ж акценти від рефлексії до редукції, яка є механізмом отримання чистої свідомості. У такий спосіб, редукція – вихідний акт взаємовідношення свідомості та дійсності, котру потрібно редукувати, а значить, вийти за межі природної настанови, яка проголошує реальне існування світу.

Слід наголосити, що будь-яка дія чи спроба помислення речей у їх взаємозв'язку уже є виходом за межі природної настанови. Дійсність світу – цілісна непорушність, виходячи навіть з розуміння генеральної тези природної настанови. Отож, будь-яка мислиннева чи фізична активність вже є спробою її подолання. Разом з виключенням світу з усіма його речами, живими істотами, зокрема людьми, з поля зору феноменології виключені також і всі індивідуальні чи загальні предметності, які конститууються на основі ціннісних відношень до дійсності. Феноменологія виключає не лише цінності, а разом з ними і можливі дійсності, що покладаються на їх основі, зо-

крема: державу право, мораль, релігію. Варто зауважити, що всі ці "реальності" хоч і поза межами лише природної настанови, але не спростовують чи відкидають останню. Так, суспільство, важко назвати природним станом існування, природною настановою. Е. Гусерль вказує на те, що мислення за великим рахунком виявляє себе лише мисленням за аналогією: якщо ми маємо переконання в реальності світу, то так само ми мислимо релігію чи мораль реально існуючими дійсностями. Хоча навряд чи їх можна вважати самодостатніми, оскільки вони мають пряме відношення та залежні від оточуючого світу, який береться за основу. Тож Гусерль здійснює спробу кардинально змінити акценти від оточуючого світу як вихідного мотиву будь-якого подальшого конституювання предметностей. В цілому ж, все це робиться задля того аби уникнути будь-якої випадковості. "Итак, тезису мира – мир «случаен» – пртивостоит тезис моего чистого Я, жизни моего Я, которая является «необходимой» абсолютно несомненной" [1, с. 141].

Феноменологічній редукції за Гусерлем передують епохе, яким він позначає утримання від суджень, котрі пов'язані з переконанням в істинності. Епохе – виключення будь-якої тези, що стосується предметності чи їхнього ряду. Цілком закономірно, що без такого змовкання, здійснити редукцію неможливо. Водночас Гусерль навряд чи має на увазі лише відмову від висловлювання, це скоріше відмова від самого сприйняття, яке мовно вже включено в модус дійсності. Він декларує можливість відмовитися від спроби одразу впізнати дійсність, оскільки в такому разі здійснити універсалізацію, стати на шлях чистої свідомості не має ані змоги, ані потреби. Знову таки, залишається відкритим питання стосовно зворотного зв'язку універсалізації будь-якого штибу та її можливого здійснення. Для прикладу можна взяти практичну філософію Канта та його категоричний імператив. Універсальність морального закону в сфері розуму є абсолютно зрозумілою, оскільки вона, насамперед, виводиться з самої можливості побудови логічного, вірного висловлювання, в цьому вимірі, воно зберігає абсолютну самототожність та не має жодних виключень. Однак, сенс закону може виявити себе для усіх і для кожного лише в сфері свого здійснення. Чи не до цього прагне наука, яка не може за своїм сутнісним самовизначенням залишатися в сфері лише категоріальної розумності? Категоричний імператив слугує основою розуміння етичного предмету, повинен здійснитися нескінченну кількість разів у всіх можливих проявах, він не може містити антитези або ж всі антитези повинні бути хибними. Разом з тим, його здійснення виявляється нездатним охопити всі можливі прояви, воно завжди слугує лише вказівкою на наявність

випадкової унікальності, а отже, дійсності оточуючого. Та і як можна вести мову про моральну доцільність категоричного імперативу для конкретного суб'єкта (особистості), якщо він вже покладає себе універсальним. Тож виходячи з категоричного імперативу конституювати індивідуальність, яка включена до горизонту дійсного виявляється надскладним завданням, оскільки знання морального закону не обов'язково засвідчує його застосовуваність. "Ведь я, например, совершенно естественно хочу жить для того, чтоб удовлетворить всей моей способности жить, а не для того, чтоб удовлетворить одной только моей рассудочной способности, то есть какой-нибудь одной двадцатой доли всей моей способности жить" [3, с. 155]. Отож, при конституюванні себе в світі, виникає потреба скоріше в запереченні тези категоричного імперативу, аніж в її застосуванні. Я виявляю себе людиною лише унікальністю власного буття. Тож, рухаючись від одиничності ми можемо отримати логічну універсальність, але це зовсім не означає здійснення зворотного зв'язку: від універсального до одиничного, так як нескінченне повторення не може бути основою моральності навіть для суб'єкта, що позбавлений будь-яких якостей.

Феноменологія ж робить спробу обійти зазначений аспект способом вихідного покладання одиничності, яка вже є універсальною свідомістю і, цим самим, уникнути проблеми відсутності зворотності універсалізації. Незмінною ж залишається позиція: чиста свідомість засвідчує саме для себе нескінченним повторенням одного і того самого. Тому редукція відрізняється від рефлексії наступним чином, рефлексія процес нескінченного становлення однієї і тієї ж предметності в різній подієвості, в той час, як редукція є повторенням одного і того самого кожної миті. Нескінченне повторення слугує ключем до розуміння не лише феноменології, а й європейської науки загалом, яка як зазначалося вище, може реалізувати себе в процесі нескінченного дублювання дійсності. Це зусилля свідомості над собою задля повернення до природного положення речей, універсалізувавши механізм отримання простого судження про дійсність. Це саме вічне повернення одного і того самого є ключовою темою і для Фрідріха Ніцше. Тож можна вести мову про те, що вся європейська традиція, за своєю суттю, є відображенням ідеї науки, яка прагне до засвідчення свого відношення і права виносити судження про реальність шляхом обґрунтування нескінченності її дублювання. В цьому контексті, феноменологія нічим не вирізняється з поміж наук про природу чи дух, а тому і претендувати та обґрунтувати свій особливий статус вкрай важко. Розірвати з дійсністю чи природною настановою, відтак, виглядає надскладним за-

вданням для самої чистої свідомості, оскільки суб'єкт і так постійно змушений виходити за її межі, у спробі повернення одного і того ж. Та й чи можемо ми вести мову про мораль, естетичний чи етичний вимір буття, коли стикаємося з постійним повторенням. Не дійсність є необхідністю, а необхідною є свідомість, оскільки дійсність постійно проблематизує себе мінливістю та випадковістю. Як наслідок, дійсність не може бути предметом наукового розгляду жодним чином, предметом науки є свідомість. Наука є вічним пошуком універсального безликого першоджерела, що здатне себе відтворити в часі та просторі, задля того щоб : "... оцущать предметы и позабыть людей в своих воспоминаниях" [5, с. 33]. Тож для науки не важливою є наявність людини чи людей взагалі, а лише свідомості предметів, це саме і стосується феноменології. В цьому контексті доцільно процитувати А. Платонова задля того аби краще зрозуміти значення європейської науки для людини: "Я не существую, я только думаю здесь" [5, с. 21].

Феноменологія є тому, виключенням винесенням свідомості за межі існування в дійсності. Однак, завдання феноменології не лише в обґрунтуванні наявності чистої свідомості, а й в можливості подальшого конституювання дійсності виходячи вже не з неї самої, а того як вона існує для свідомості. Що ми отримуємо в результаті екстраполяції чистої свідомості у, наприклад, соціальний вимір. Чи не пропонує нам феноменологія, в результаті чисте, міркуючи в контексті 20 століття, безкласове суспільство? Таке суспільство цілком вписується в контекст феноменологічної редукції, редукувати всіх і кожного до однотипного "безкласового" суб'єкта, де можливість існування поза визначенням чистою свідомістю порядку, є лише психологізмом певного виду та порядку. Виключення свідомості за межі дійсності є виключенням різноманітності вимірів існування, адже феноменологія, в решті-решт, не може здійснити себе безсвітно. З іншого боку, феноменологія залишає поза полем зору властивих їй процесів також і релігію. Справа в тому, що рухаючись таким шляхом, що його пропонує наука, релігію універсалізувати в межах чистої свідомості не вдасться, ба більше, чиста свідомість не є запорукою потрапляння до раю.

Тож, феноменологія, як методологічний механізм, спосіб пізнання за посередництвом редукції, постає, насамперед, силуваною свідомістю, яка повинна відмовити собі у будь-якій унікальній позапредметності. Чиста свідомість, що обґрунтовується через змовкання та редукцію обмежує себе покладаючи лише певний спосіб виходу за межі природної настанови, що навряд чи становить проблему, оскільки спроба подолання "дійсного тут і тепер" притаманна рефлексії загалом. Нескінченне повторення чистою свідомістю од-

ного і того самого слугує їй власним засвідченням здатності до універсалізації, однак цим вона жодним чином не відрізняється від науки та навіть ще більше обмежує свої можливості, виявляє власну нездійсненність, в тому числі і у вирішення проблем етичного характеру, які мають безпосередній стосунок до дійсного існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / пер. с нем. А. В. Михайлова. – М. : Академический Проект, 2009. – 489 с.
2. Гуссерль Э. Картезианские размышления / пер. с нем. Д. В. Складнева. – СПб. : Наука, 2006. – 316 с.
3. Достоевский Ф. М. Записки из подполья // Сочинения : в 10 т. Т. 4. – М. : Государственное издательство художественной литературы, 1956. – 611 с.
4. Кант И. Критика практического разума // Сочинения : в 8 т. Т. 4. – М. : Чоро, 1994. – 630 с.
5. Платонов А. Котлован // Платонов А. Избранная проза. – М. : Кн. палата, 1988. – 320 с.

Солодкий Я. М. Редукция как силованное сознание. Автор анализирует основные тезисы феноменологии Э. Гуссерля. В частности редукцию как основу феноменологического метода и ее связь с действительностью. В статье совершена попытка исследовать общенаучный и феноменологический контексты познания окружающего мира.

Ключевые слова: Гуссерль, сознание, феноменология, редукция, познание.

Solodkij J. M. Reduction as forced consciousness. The author analyzes principal positions of E. Husserl's phenomenology. The reduction as the main source of phenomenological method and its relations with reality as well. In this article the author tries to explore the general scientific and the phenomenological context of the reality cognition.

Keywords: Husserl, consciousness, phenomenology, reduction, cognition.